

Marianne Dideriksen og Tine Ottesen

ET DEBATOPLÆG VEDRØRENDE INTEGRATION AF SAMFUNDSVIDENSKABERNE

Om integrationsdebatten

Debatten om integration af de forskellige discipliner i samfundsfagsstudiet er ved Københavns Universitet blevet "ført" siden foråret 1971, hvor studienævnet nedsatte et udvalg, der skulle overveje mulighederne for en integration af studiets discipliner. Det vil være synd at sige, at der er kommet nogle resultater ud af det; bl.a. er man aldrig nået frem til en afklaring af, hvad integration egentlig er. Dette skyldes først og fremmest, at lærerne ikke har ønsket at føre en seriøs diskussion med studenterne, før de var blevet enige indbyrdes, og det har åbenbart voldt dem store problemer at frembringe en sådan enighed. Et af resultaterne af deres drøftelser på diverse Frederikssund- og Hillerød-møder, kan man se i den hemmelige "Styringsrapport", som er udarbejdet af et udvalg bestående af Ib Damgaard Petersen (lektor i international politik), Lars Bille (lektor i historie) og Gunnar Sjöblom (professor i statskundskab). Det er imidlertid ret sandsynligt, at de fleste af de øvrige lærere ikke deler rapportens synspunkter, men det vil jo vise sig, når der kommer konkrete udspil.¹⁾

En anden årsag til de manglende resultater er, at det ikke rigtig er lykkedes for studenterrepræsentanterne i udvalget at føre debatten ud blandt fagets studerende, d.v.s. at der ikke fra studenterside har været et effektivt pres via en bred opbakning af de forslag, der er blevet lagt frem.²⁾

1) Rapporten er udsendt i pirattryk af nogle samfundsfagsstuderende, og kan købes hos Fagrådet for samfundsfag, Rosenborggade 15, 2., 1130 K ved at indsende kr. 5,50 på Fagrådets girokonto: 21 07 63.

2) En kort gennemgang af forslagene findes i Samfundsfag Kontakt nr. 23, sept. 1971.

Marianne Dideriksen og Tine Ottesen

ET DEBATOPLÆG VEDRØRENDE INTEGRATION AF SAMFUNDSVIDENSKABERNE

Om integrationsdebatten

Debatten om integration af de forskellige discipliner i samfundsfagsstudiet er ved Københavns Universitet blevet "ført" siden foråret 1971, hvor studienævnet nedsatte et udvalg, der skulle overveje mulighederne for en integration af studiets discipliner. Det vil være synd at sige, at der er kommet nogle resultater ud af det; bl.a. er man aldrig nået frem til en afklaring af, hvad integration egentlig er. Dette skyldes først og fremmest, at lærerne ikke har ønsket at føre en seriøs diskussion med studenterne, før de var blevet enige indbyrdes, og det har åbenbart voldt dem store problemer at frembringe en sådan enighed. Et af resultaterne af deres drøftelser på diverse Frederikssund- og Hillerød-møder, kan man se i den hemmelige "Styringsrapport", som er udarbejdet af et udvalg bestående af Ib Damgaard Petersen (lektor i international politik), Lars Bille (lektor i historie) og Gunnar Sjöblom (professor i statskundskab). Det er imidlertid ret sandsynligt, at de fleste af de øvrige lærere ikke deler rapportens synspunkter, men det vil jo vise sig, når der kommer konkrete udspil.¹⁾

En anden årsag til de manglende resultater er, at det ikke rigtig er lykkedes for studenterrepræsentanterne i udvalget at føre debatten ud blandt fagets studerende, d.v.s. at der ikke fra studenterside har været et effektivt pres via en bred opbakning af de forslag, der er blevet lagt frem.²⁾

1) Rapporten er udsendt i pirattryk af nogle samfundsfagsstuderende, og kan købes hos Fagrådet for samfundsfag, Rosenborggade 15, 2., 1130 K ved at indsende kr. 5,50 på Fagrådets girokonto: 21 07 63.

2) En kort gennemgang af forslagene findes i Samfundsfag Kontakt nr. 23, sept. 1971.

Nu er det imidlertid ikke kun på universitetet, man drøfter integration. Foreningen af lærere i samfundsfag (dvs. de, der underviser i samfundsfag i gymnasiet) holdt fra 11.1. til 13.1.1973 et efteruddannelseskursus med emnet integration. På dette kursus arbejdede man dels med, hvorledes man via et konkret projekt (økonomisk demokrati) kunne skabe en forbindelse mellem fagets forskellige discipliner og dels med forslag til et to-årigt integreret (dvs. ikke-disciplinopdelt) forløb.

Man kan så stille spørgsmålet, om hvad det er, der gør, at samfundsfaglærere i gymnasiet tilsyneladende føler integrationsproblemerne mere presserende end lærerne på universitetet. Uden at vi vil fordybe os i forskellige forklaringer, vil vi dog antyde, at en væsentlig forklaring måske er, at gymnasielærerne ikke har de samme fagimperialistiske interesser at varetage som universitetslærerne. I gymnasiet er det nemlig den samme lærer, der underviser i alle discipliner, mens det på universitetet er såkaldt faglige eksperter, der underviser i hver sin disciplin.

Da det gælder mere eller mindre generelt, at man ikke er nået frem til en afklaring af, hvad man egentlig vil forstå ved integration - er det at anskue konkrete emner ud fra de forskellige discipliners synsvinkel - eller er det at analysere samfundsmæssige fænomener i deres samfundsmæssige sammenhæng (dvs. med udgangspunkt i en totalteori, som er noget andet end en opsummering) - vil vi i det følgende forsøge at redegøre for, hvorfor man egentlig er begyndt at diskutere integration nu, og hvad diskussionens reelle indhold er. Udgangspunktet for dette vil blive en analyse af samfundsvidenskaberne samfundsmæssige funktion.

Vi betragter artiklen som et debatoplæg, hvorfor nogle af synspunkterne ikke er færdigbearbejdede og tilstrækkeligt velunderbyggede. Dette betyder dog ikke, at de ikke er gennemtænkte.

Samfundsvidenskabernes funktion i samfundet

Hvis virkeligheden eller samfundet var, som den/det ser ud til at være; hvis det var muligt at forstå samfundets udvikling og konkrete tilstand ved blot at beskrive dets sandelig iagttagelige bevægelse, var der intet behov for det, man kalder videnskab.

Fakta kan imidlertid ikke begribes og forklares, hvis de ikke sættes ind i en historisk og samfundsmæssig sammenhæng. Der er forskel på at beskrive og begribe; at beskrive vil sige at registrere og ordne en række fakta, dvs. en række fremtrædelsesformer, og dertil behøves ingen videnskab, højst nogle teknikker. At begribe vil derimod sige at forstå et fænomens væsen, dets indre sammenhænge, dets udvikling og dets funktion inden for totalsystemet, og dertil behøves en videnskabelig analyse.

Den videnskabelige analyse er altså det teoretiske arbejde, der har til formål at undersøge et forholds virkelige væsen (hvilket er noget forskelligt fra dets umiddelbare fremtrædelsesformer) for rationelt (dvs. i overensstemmelse med menneskenes behov for øget virkelig rigdom dvs. disponibel tid) at styre samfundet.

Resultaterne af dette teoretiske arbejde er af immateriel karakter, og spørgsmålet melder sig, hvorledes disse resultater er påvirket af de betingelser, hvorunder de produceres, og endvidere hvorledes de kan påvirke den samfundsmæssige udvikling, dvs. i hvor høj grad det er muligt at producere videnskabelig erkendelse under kapitalistiske produktionsforhold, og i hvor høj grad de "videnskabelige" resultater kan medvirke til at øge menneskets virkelige rigdom, altså fungere som produktivkraft.

Det kapitalistiske samfund er karakteriseret ved, at den materielle produktionsproces er af dobbelt karakter: arbejdsprocessen har dels til formål at producere materielle goder til tilfredsstillelse af menneskelige behov (brugsværdi), dels at producere bytteværdi (varer) som er mere værd end den udlagte kapital (kapitalens værdiøgningsproces). Det, der således karakteriserer det kapitalistiske samfund, er pro-

duktionen af varer, som byttes mod andre varer af samme værdi, og derefter konsumeres i opfyldelsen af menneskelige behov.

Resultaterne af det teoretiske arbejde (videnskaben) er som ovenfor nævnt af immateriel art, der ikke kan konsumeres (dvs. opbruges) som enhver anden vare. At de videnskabelige resultater i form af en bestemt teknologi indgår i en bestemt vare betyder ikke, at de opbruges ved konsumtionen af varen, men den samme teknologi vil kunne bruges igen og igen. Det vil igen sige, at de lovmæssigheder, der gælder for den materielle produktion i det kapitalistiske samfund, ikke uden videre kan overføres på den videnskabelige produktion. Hermed være dog ikke sagt, at den kapitalistiske produktionsproces ikke indvirker på den videnskabelige produktion. Gennem patentering, mønsterbeskyttelse o.l. kan en bestemt teknologi monopoliseres og dermed gøres til genstand for salg (få noget der ligner varekarakter).

Men også på en mere generel måde påvirker den kapitalistiske produktionsproces den videnskabelige produktion. De videnskabelige resultater kan integreres i den samfundsmæssige produktion på forskellige måder.

De kan integreres således, at de er medvirkende til at varernes værdi formindskes. Dette kan opnås ved at nye og mere effektive produktionsmidler eller produktionsmetoder (bl.a. arbejdskraftens organisering) tages i brug, således at produktiviteten bliver højere end f.eks. i de konkurrerende virksomheder, som ikke har taget disse videnskabelige resultater i anvendelse. Således kan den enkelte kapitalist i en periode (indtil den anvendte teknologi bliver almindelig) opnå en ekstraprofit i kraft af den øgede produktivitet i produktionsprocessen. Videnskaben vil her have den funktion at medvirke til, at forhold mellem værdi og brugsværdi forøges, en bevægelse der går i modsat retning af forøgelsen af den virkelige rigdom i samfundet. Det sidste kan udtrykkes ved en øgning i forholdet mellem brugsværdi og værdi.

I kapitalismens livsbetingelser ligger der et krav om stadig kapitalakkumulation, hvorfor de videnskabelige re-

sultater vil blive anvendt af kapitalismen, sålænge de er medvirkende til øgning af profitten (selv om det også kun er for en kortere periode). Konkurrencen tvinger kapitalisterne til stadig at forbedre produktionsmetoderne, hvilket indebærer et behov for videnskabeligt udviklingsarbejde. Men samtidig må kapitalen stadig søge at billiggøre produktionen, dvs. at den må minimalisere udgifterne til det nødvendige forskningsarbejde.

Kapitalen fordrer altså videnskabeligt arbejde, som er "praksisrelateret", som hurtigst muligt leverer brugbare forsknings- og udviklingsresultater, og som ikke først i lang tid bakser med kritiske og basale problemstillinger. Kapitalens behov er med andre ord forskningsresultater, der er anvendelige og rentable i den kapitalistiske produktionsproces. Dette betyder, at den vil understøtte en tendens, der går i retning af større og større specialisering af den videnskabelige arbejdskraft, herunder kortvarige og effektive uddannelser, så længe kravet om tekniske innovationer kan finde sted inden for disse rammer.

Parallelt hermed kan man forstå de nuværende samfundsvidenskabers disciplinopdeling. De enkelte discipliner er opstået for at opfylde ganske bestemte krav inden for den kapitalistiske produktionsmåde, nemlig krav om tekniske og organisatoriske fremskridt i kapitalens værdiøgningsproces. Her ses samtidig de disintegrerede samfundsvidenskabers begrænsning: Ud fra den enkelte disciplins synsvinkel er man ude af stand til at se samfundet som en totalitet, man ser kun "aspekter". Disse aspektbetragtninger, der i sidste instans er bestemt ud fra kapitalens værdiøgningskrav, ville ikke kunne bringe én til en forståelse af de grænser, som den kapitalistiske produktionsmåde sætter for den menneskelige udfoldelse og dermed til en begriben af samfundets udvikling. De vil kun føre til en beskrivelse af denne udviklings fremtrædelsesformer, hvilket ikke er tilstrækkeligt for rationelt at kunne styre samfundet, således at produk-

tionen øger menneskets rigdom.¹⁾

Videnskabens funktion i det kapitalistiske samfund er at bidrage til, at der skabes så gode betingelser for den kapitalistiske produktions- og værdiøgningsproces som muligt. Samfundsvidenskabernes specifikke funktion i denne forbindelse er at medvirke til den menneskelige arbejdskrafts kvalificering og disciplinering. Man kan her skelne mellem samfundsvidenskabernes social-tekniske og deres ideologiske funktion. Samfundsvidenskaben kan siges at have en social-teknisk funktion, når den indsamler data om isolerede problemer, med det formål at løse disse inden for det bestående systems rammer. Som eksempel på dette kan nævnes en række af socialforskningsinstituttets undersøgelser, der er koncentreret omkring forskellige afvigerproblemer (forskellige typer af handicappede, revalidering, børns opvækst, klimaet på arbejdspladsen, fritidsproblemer m.m.). Denne socialtekniske funktion knytter sig mest til arbejdskraftens kvalificering i bred forstand, idet den især retter sig imod problemer vedr. arbejdskraftens reproduktion.

Arbejdskraftens disciplinering, dvs. indordning under de bestående forhold, foregår bl.a. via samfundsvidenskabernes ideologiske funktion. Denne ideologiske funktion opnås f.eks. ved formidlingen af et billede af samfundet som opdelt i en række forskellige områder (økonomi, politik, jura m.m.). Denne opdeling hænger intimt sammen med en individualistisk og liberalistisk samfundsopfattelse. Formidlingen finder sted bl.a. gennem massemedierne og i uddannelsessystemet ved at forskellige "eksperter" (økonomer, jurister, politologer osv.) fremlægger deres syn på samfundet uden at sætte deres aspekt-synspunkt ind i en helhed eller ved at man f.eks. i samfundsfagsundervisningen i skolerne underviser i en række adskilte discipliner (økonomi, politik, sociologi, international politik osv.). Derved forhindres, at modtagerne opnår

1) Rationalitet forstået som mindst muligt forbrug af menneskelig arbejdstid til dækning af de fundamentale livsbehov: hvilket måles i disponibel tid. "Rationalitet" inden for den kapitalistiske produktionsmåde måles derimod ved størst mulig profit.

en helhedsforståelse af samfundet.

Historisk kan den sidstnævnte funktion (den ideologiske) siges at have været den fremherskende.

Når "videnskaben" fungerer på denne måde, er den med til at tilsløre de virkelige modsætningsforhold, som er iboende i kapitalismen, idet den lader dem uantastede, er blind for dem. Derved er den medvirkende til, at de opretholdes. Denne form for erkendelse vil vi kalde ideologisk erkendelse: ideologisk i to betydninger: 1) tilslørende, 2) tjenende bestemte gruppers el. klassers interesser (in casu kapitalistklassens). Videnskabelig erkendelse er modsætningsvis den erkendelse, som begriber samfundets indre bevægelseslove, dets væsen, og forstår dets konkrete fremtrædelsesformer som afledninger deraf, som identificerer de tvangsmæssige skranker for den menneskelige udfoldelse, herunder også for produktivkræfternes udvikling, som eksisterer under de kapitalistiske produktionsforhold, og som derfor kan være vejledende for en praksis, som kan ændre disse hæmmende produktionsforhold. Når videnskaben fungerer på denne måde, er den en produktivkraft, dvs. den er med til at forøge nytteeffekten af det menneskelige arbejdes naturkraft, og dermed til forøgelse af den menneskelige rigdom.

Hvorfor integration nu?

Hvis vi vil forstå, hvorfor man i dag er begyndt at tale om integration inden for samfundsvidenskaberne, er det nødvendigt at se det i sammenhæng med samfundets udvikling og videnskabens rolle i denne, således som det er fremstillet ovenfor. Dvs. at diskussionen er bestemt af udviklingen i den samfundsmæssige struktur, men at den manifesterer sig på forskellige måder.

Positivismen er den videnskabsretning, som har været fremherskende inden for samfundsvidenskaberne i årevis, og som den nuværende integrations "snak" derfor forholder sig til. Positivismen er kendetegnet ved, at den ikke anskuer samfundet som en totalitet. Dette kommer bl.a. til udtryk i aspekt-

betragtninger og i studiet af isole-rede, empirisk givne fakta (vi kender eksemplerne til bevidstløshed fra universitetsundervisningen i samfundsfag - det politiske system, det økonomiske system, vælgeradfærd, politiske partier osv., osv., og ser det udmøntet i mange af de specialer, der produceres).

Samfundsvidenskaberne i positivistisk regie har fortrinsvis haft en ideologisk funktion - i overensstemmelse med den liberale ideologi ("kræfternes frie spil") - hvilket man må holde sig for øje, når man beskæftiger sig med den kritik, positivismen har været udsat for. Under monopolkapitalismen er det ikke "kræfternes frie spil", der hersker - tværtimod er det nødvendigt med en styring af samfundet for at sikre kapitalens værdiøgning. Derved stilles der krav til samfundsvidenskaberne om systemorientering, og det er her den borgerlige kritik af positivismen - systemteorien - kommer ind. Det er vigtigt at gøre sig klart, at der ikke er tale om en syntese-integration - af forskellige aspektteorier, men om et sæt af begreber - et sprog - der gør det muligt at beskrive systemer på forskellige planer.¹⁾

Systemteorien overskrider ikke det kapitalistiske samfund, den er et svar på kapitalens behov for en effektiv styring af samfundet og udtryk for en teknificering af samfundsvidenskaberne.

En anden kritik af positivismen udspringer af "studerteroprøret" i 68. I "2. interne fagkritiske tekst" - Studenterbevægelsen: fra studenteroprør i 68 til fagkritikken i 72 (Kbh. 1. sept. 1972) har en gruppe sociologistuderende analyseret udviklingen på sociologisk institut i København. I den afsluttende 3. del af rapporten sammenfattes udviklingen i tre faser: den moderniserende, den fagkritiske og den videnskabelige fase. Faserne illustreres ved eksempler

1) Der er her ikke tale om en totalbeskrivelse af systemteorien, ligesom dette heller ikke er tilfældet med beskrivelsen af positivismen ovenfor. Det ligger uden for rammerne af denne artikel at gå mere i dybden.

fra sociologistudiet ved Københavns universitet, men de har gyldighed for samfundsvidenskaberne som sådan. Faserne betegner trin i studenternes bevidsthedsniveau i forhold til deres egen stilling i samfundet (studenternes og akademikernes klassetilhør), og når der tales om studenterbevægelse betyder det gruppen med det højeste bevidsthedsniveau. Det sidste medfører, at man på de forskellige universitetsinstitutter vil kunne finde grupper i alle faser (inklusive "gammeldags" positivister, dvs. i fasen før den moderniserende).

Den moderniserende fase er karakteriseret ved, at kritikken rettes mod universitetets hierarkiske struktur (kampen mod professor-vældet), dvs. mod formen, ikke mod indholdet... "Da de modsætninger, som studenterne protesterer imod, bestod af universitetsstrukturens forsinkede udvikling i forhold til samfundsstrukturen, måtte denne fase nødvendigvis i sit indhold blive borgerlig, men den må alligevel karakteriseres som progressiv, idet disse modsætninger måtte løses først, inden de mere grundlæggende kriser i ideologien og videnskaben kunne angribes og behandles af studenterbevægelsen" ... (3. del, p. 6). Udviklingen i bevægelsen manifesterer sig også i ændring af studenternes samarbejdsformer og i ændrede undervisningsformer. Til denne fase svarer den voksende interesse for gruppedynamik, hvilket ligeledes er af formæssig karakter (hvis bare vi lærer at arbejde i grupper og at kommunikere bedre med hinanden, vil vi kunne løse vores problemer!!!).

I den fagkritiske fase vender kritikken sig fra strukturen og rettes i stedet for mod den etablerede videnskab - mod den påståede værdifrihed. Man arbejdede ud fra to erkendelser: ... "1. Den herskende videnskab tjente kapitalens interesser (politisk modsætning), 2. Den herskende videnskab var ikke objektiv, dvs. at den i sin videnskabsteori og metode legitimerede sin egen ideologiske og politiske funktion. Man snakkede om den herskende videnskabs erkendelsesmæssige begrænsninger (videnskabsteoretisk modsætning)". (3. del, p. 8). Det karakteristiske for denne fase er, at

man beskæftiger sig med ideologikritik, og at man ikke forsøger at videreudvikle videnskaben. Der er imidlertid tale om en begyndende erkendelse af den borgerlige videnskabs samfundsmæssige funktion, hvilket udspringer af en fokusering på den samfundsmæssige produktionsproces (altså også kundskabsproduktionen) .. "... den borgerlige videnskab er udtryk for en produktion, der i sit væsen satser på at løse kapitalismens problemer (kriser, forøgelsen af sociale tabere, forurening) og på at øge kapitalens profit på bekostning af lønarbejdernes levevilkår" .. (3. del, p. 11). Denne fagkritik udvikler sig i kollektive former, dvs. at gruppearbejdet får en funktion. Endvidere ser man i denne fase forsøg på at nedbryde etablerede fagskel.

.. "Studenterbevægelsens 3. fase, som her kaldes den videnskabelige, lægges i det øjeblik fagkritikken mere satser på at skaffe øget viden om samfundets egentlige struktur og dets iboende strukturelle modsætninger (samt mulighederne for at føre klassekampen) end på at kritisere isolerede modsigelser inden for den borgerlige ideologi og videnskabelige metode" .. (3. del, p. 11). Denne fase er karakteriseret dels ved en voksende interesse for de marxistiske klassikere (et stigende antal "Kapital-løsnings" kredse) dels ved et forsøg på at ophæve den faglige isolation ved at etablere forbindelser uden for universitetet. Der har imidlertid ikke været tale om videnskabelig produktion i større stil, men snarere om reproduktion - indlæring af de marxistiske kategorier. Et træk som er karakteristisk for denne fases videnskabelige produktion er problemorienteringen.. "Problemorienteringen er nemlig stadig den generelle form som en egentlig kundskabsproduktion må kræve, idet dette er den eneste form for relation til faktisk samfundsmæssig praksis, som er mulig" .. (3. del, p. 23).

Vi har i det foregående skitseret, hvorledes kritikken af positivismen har manifesteret sig inden for samfundsvidenskaberne i to retninger. Den ene retning - systemteorien - og hvad deraf følger - er udtryk for en tilpasning af den borgerlige videnskab til kapitalismens (styringsmæssige)

behov. D.v.s. at der ikke er tale om en overskridelse af positivismen, ej heller om en videreudvikling af videnskaben som produktivkraft (jfr. tidligere i denne artikel). Endvidere kan man ikke tale om en integrering af forskellige dele til en helhed, men om en eller anden form for opfattelse, der evt. muliggør en totalbetragtning. Den anden retning har ført til genoptagelse og videreudvikling af den marxistiske videnskabsopfattelse. Dette har hidtil fortrinsvis været præget af videnskabsteoretisk arbejde, som også er en nødvendig forudsætning for de konkrete analyser, men tendensen til konkrete analyser i samarbejde med grupper uden for universitetet er stigende. Inden for den marxistiske videnskabsopfattelse anskuer man samfundet som en totalitet, d.v.s. at der ikke er tale om en integrering af discipliner.

Hvad er integration?

I dette afsnit vil vi søge at sammenfatte og videreudvikle det forestående med henblik på at opnå en afklaring af begrebet integration.

Den erkendelse, som er opstået inden for de senere år om, at den skarpe disciplinopdeling inden for samfundsvidenskaberne er en hæmsko for disses udvikling, d.v.s. en hæmsko for, at samfundsvidenskaberne kan anvendes i forsøget på at styre samfundsudviklingen i den monopolkapitalistiske fase, er som ovenfor nævnt blevet besvaret teoretisk på to måder: systemteorien og marxismen. Som nævnt ovenfor er disse "svar" ikke udtryk for en "integration" (som jo forudsætter, at der findes nogle enheder, som er blevet integreret og dermed gået op i en højere helhed). Der er i stedet tale om en anden måde at anskue samfundet på.

Noget der snarere kan betegnes med termen "integration" er de forsøg, man i praksis har gjort ved at behandle problemer ud fra de forskellige discipliners synsvinkel.¹⁾ Man behandler f.eks. boligproblemt ud fra en nationaløkonomisk, en

1) Som eksempel på denne integrationsbestræbelse kan nævnes eksperimentet med indføringen af det tværfaglige seminar på 1. del i samfundsfag i København i 1971-72.

politologisk, en sociologisk, en historisk, en m.m. synsvinkel, og håber på, at resultatet af denne "integrerede problemløsning" vil blive, at boligproblemet kan begribes i sin samfundsmæssige sammenhæng.

Men at behandle et problem på denne måde, altså ved at tage enkeltdisciplinerne op på rad og række og undersøge, på hvilken måde de vil opfatte problemet, vil aldrig kunne skabe en videnskabelig helhedsforståelse af problemet. Disciplinerne vil tværtimod bevare deres særpræg ved denne systematiske problembehandling (man skal jo kunne holde rede på, hvornår man er økonomisk, hvornår man er politologisk o.s.v.) og så længe man holder sig inden for disse discipliner (hvis særpræg, som beskrevet ovenfor, er bestemt ud fra ganske bestemte samfundsmæssige behov, og som ikke forstår sig selv i deres samfundsmæssige sammenhæng), så vil man aldrig nå frem til en totalbetragtning og en totalforståelse af det behandlede problem. Den simple "sum" af disse "forkortede" enkeltdiscipliner vil aldrig give en helhedsbetragtning.

Hele debatten, som går under slagordet INTEGRATION, viser sig altså her at være meningsløs. Det, der ligger bag debatten, altså erkendelse af de nuværende discipliners utilstrækkelighed, er imidlertid et reelt problem. Men dette kan ikke løses ved en simpel sammenlægning, en integration, af nogle eksisterende discipliner. Hvis man derimod ønsker at forstå samfundet i dets totalitet, må man gå ud fra en videnskabelig teori, som opfatter samfundet som en totalitet, d.v.s. er alomfattende, og som ikke kun betragter aspekter. Et sådant udgangspunkt har imidlertid intet med "integration" at gøre.

Den marxistiske totalopfattelse

De krav, man ud fra det ovenstående må stille til en samfundsvidenskab, som skal kunne anvendes på det monopol-kapitalistiske samfund er

1. at der er en totalteori, og
2. at den giver videnskabelig erkendelse i den tidligere anførte betydning, d.v.s. forstår samfundsstrukturen i dens udvikling.

En sådan teori er den marxistiske. Vi vil til slut i korte træk beskrive denne marxistiske samfundsopfattelse. Da det vil være for omfattende inden for denne artikels rammer at give en meget nuanceret og detaljeret fremstilling (bl.a. omfattende en redegørelse for de forskellige fortolkninger af marxismen), vil der kun blive tale om en skitsering af de vigtigste begreber. Med henblik på en uddybning henvises til litteraturlisten.

De centrale begreber i den marxistiske totalopfattelse er basis og overbygning, produktivkræfter og produktionsforhold, dialektik og historisk materialisme.

Den marxistiske totalitet er en struktureret helhed i udvikling. Det er basis, d.v.s. den materielle produktion, der i sidste instans er bestemmende for udviklingen. Ved den materielle produktion forstås den måde, hvorpå mennesket arbejder naturen for at opretholde livet. Det fundamentale i den historiske materialisme er altså, at mennesket og det menneskeskabte samfund ikke kun bestemmes af den biologiske "natur", men også af sin måde at producere på (d.v.s. at den historiske udvikling bestemmes af menneskets vekselvirkning med naturen og ikke af "ideer"). I den økonomiske basis er forholdet mellem produktivkræfter og produktionsforhold af afgørende betydning. Produktivkræfterne er et givet samfunds viden om, samt evne til at udnytte naturkræfterne, d.v.s. det som er med til at øge det menneskelige arbejdes nytteeffekt. Produktionsforholdene er de økonomiske relationer mellem menneskene, d.v.s. produktivkræfternes organisering (f.eks. ejendomsforholdet). Forholdet mellem produktivkræfter og produktionsforhold er dialektisk, d.v.s. at produktionsforholdene ikke er en passiv afspejling af produktivkræfternes udvikling; produktionsforholdene kan - i forskellige historiske perioder - være produktivkræfternes udviklingsformer (f.eks. i den tidlige kapitalistiske udvikling) eller være en hæmsko for disses udvikling (i senkapitalismen, senfeudalismen m.v.).

Overbygningen omfatter de politiske, juridiske, ideologiske, m.v. forhold, samt de dertil svarende institutioner (stat, kirke, domstole, o.s.v.). Overbygningen kan ikke for-

stås og studeres isoleret fra den økonomiske basis. Dette betyder imidlertid ikke, at overbygningen er en afspejling af basis - der er ikke tale om et mekanisk forhold, hvor ændringer i basis automatisk fører til ændringer i overbygningen - forholdet mellem basis og overbygning er dialektisk, d.v.s. at de gensidigt påvirker hinanden, dog således at basis i sidste instans er bestemmende.

Marxismen indeholder også en klasseteori, som er væsentlig for forståelsen af, hvorledes samfundet ændrer sig. Modsætningen mellem produktivkræfter og produktionsforhold er både udtryk for en økonomisk modsætning og for en modsætning mellem samfundsklasser. Dette betyder imidlertid ikke, at en økonomisk bestemmelse af klasserne er tilstrækkelig. De må også bestemmes ideologisk og politisk (klassebevidsthed og politisk organisering). Kvalitative samfundsændringer (d.v.s. revolutionære ændringer) fremkommer som resultat af de(n) revolutionære klasse(r)s handling i en revolutionær situation, og ikke automatisk ved at produktivkræfterne sprænger de bestående produktionsforhold.

Anvendt og supplerende litteratur

Om integrationsdebatten:

Henrik Adrian: Integration - for hvem og på hvilket grundlag. Samfundsfagsnyt nr. 3 (udgivet af Foreningen af lærere i samfundsfag).

Marianne Dideriksen: Om integrationsudvalget. Samfundsfag Kontakt nr. 23 (udgivet Institut for samfundsfag v. Kbh's universitet).

Institut for samfundsfag: Rapport fra styringsgruppen. (Udgivet i pirattryk af nogle samfundsfagsstuderende v. Kbh's universitet).

Samfundsvidenskabernes funktion i samfundet:

Alvater: Videnskab som produktivkraft. Forskningspolitiske tekster nr. 8 (oversat fra "Rote Blätter" nr. 5/6 70).

Jens Brinch: Vareform og videnskab. Kurasjes forskningstekst nr. 1, Kbh. 1972.

Introduktion til Kapitalens første bind. Bidrag til kritik af den politiske økonomi. Kurasje 1972.

stås og studeres isoleret fra den økonomiske basis. Dette betyder imidlertid ikke, at overbygningen er en afspejling af basis - der er ikke tale om et mekanisk forhold, hvor ændringer i basis automatisk fører til ændringer i overbygningen - forholdet mellem basis og overbygning er dialektisk, d.v.s. at de gensidigt påvirker hinanden, dog således at basis i sidste instans er bestemmende.

Marxismen indeholder også en klasseteori, som er væsentlig for forståelsen af, hvorledes samfundet ændrer sig. Modsætningen mellem produktivkræfter og produktionsforhold er både udtryk for en økonomisk modsætning og for en modsætning mellem samfundsklasser. Dette betyder imidlertid ikke, at en økonomisk bestemmelse af klasserne er tilstrækkelig. De må også bestemmes ideologisk og politisk (klassebevidsthed og politisk organisering). Kvalitative samfundsændringer (d.v.s. revolutionære ændringer) fremkommer som resultat af de(n) revolutionære klasse(r)s handling i en revolutionær situation, og ikke automatisk ved at produktivkræfterne sprænger de bestående produktionsforhold.

Anvendt og supplerende litteratur

Om integrationsdebatten:

Henrik Adrian: Integration - for hvem og på hvilket grundlag. Samfundsfagsnyt nr. 3 (udgivet af Foreningen af lærere i samfundsfag).

Marianne Dideriksen: Om integrationsudvalget. Samfundsfag Kontakt nr. 23 (udgivet Institut for samfundsfag v. Kbh's universitet).

Institut for samfundsfag: Rapport fra styringsgruppen. (Udgivet i pirattryk af nogle samfundsfagsstuderende v. Kbh's universitet).

Samfundsvidenskabernes funktion i samfundet:

Alvater: Videnskab som produktivkraft. Forskningspolitiske tekster nr. 8 (oversat fra "Rote Blätter" nr. 5/6 70).

Jens Brinch: Vareform og videnskab. Kurasjes forskningstekst nr. 1, Kbh. 1972.

Introduktion til Kapitalens første bind. Bidrag til kritik af den politiske økonomi. Kurasje 1972.

Tyge Kjær: Kundskabsproduktionens teori og metodologi. Stencil. Kbh. 1971.

Tyge Kjær: Teoretisk, metodologisk studie af studenterbevægelsen. Kurasjes forskningstekst nr. 2. Kbh. 1972.

Karl Marx: Kritik af den politiske økonomi. Grundrids. Rhodos 1970.

Rapport om Industri, Stat og Forskning. DSF.

Hvorfor integration nu?:

Studenterbevægelsen: fra studenteroprør i 68 til fagkritikken i 72. "2. interne fagkritiske tekst". Kbh. 1. sept. 1972.

Den marxistiske totalopfattelse:

Henrik Adrian, Marianne Dideriksen, Tine Ottesen: Introduktion til samfundsfag. Det frie gymnasium 1972.

Ingvar Johansson, Ragnvald Kalleberg, Sven-Eric Liedman: Positivism, marxism, kritisk teori. Riktninger inom modern vetenskapsfilosofi. Stockholm 1972.

Karl Marx: Kapitalen bd. 1-11. Rhodos 1970-73.

Karl Marx: Verker i udvalg bd. 1-4. Pax 1970-71.

Marx/Engels: Udvalgte skrifter bd. 1-2. Tiden 1971.